

Okuduğum Kitaplar

METİN CELÂL

Kafamda Bir Tuhafılık

"Kafamda Bir Tuhafılık" klasik biçimde yazılmış, kolay okunan, okura İstanbul'un 50 yıllık kentsel ve toplumsal değişimi ve bozacılık, yoğurtçuluk gibi kaybolan meslekler hakkında bolca bilgiyi bir ailenin tarihçesi içinde, aşk öyküleri ile birlikte veren bir roman.

Orhan Pamuk "Kafamda Bir Tuhafılık"ta bir bozacının yaşam öyküsüyle birlikte 1960'lardan 2012'ye İstanbul'un yaşadığı kentsel ve toplumsal değişimi anlatıyor.

Orhan Pamuk'un bir "İstanbul romancısı"dır ama şimdiki dek İstanbul'u tüm coğrafyası ile tüm yaşayanlar ve sınıflar ile kuşatan, kapsayan romanlar yazmamıştır. Onun ana mekânı Nişantaşı ve çevresi, kahramanlarının gittiği kadıyla da Cihangir ve Beyoğlu'dur. Varlıklı insanların, zenginlerin romanlarını yazar. Orhan Pamuk "Kafamda Bir Tuhafılık"ta (Aralık 2014, Yapı Kredi Yay.) ilk kez yoksulları anlatıyor. Üstelik roman Nişantaşı gibi varlığı bilinen bir semtte değil kurtmaca iki mahallede, "Duttepe" ve "Kültepe"de geçiyor. Bu kurtmaca iki mahallenin dışında tüm İstanbul yeni kurulan mahalleleri ile birlikte var olan gerçeğe uygun olarak anlatılıyor. Orhan Pamuk'un bu mahalleleri gerçek adıyla anmama, örneğin tarif ettiği konumlara uygun olarak "Gültepe" ya da "Seyrantepe" dememesinin sebebi gerçeğe ne kadar uygun diye gereksiz tartışmalar açılmasını istememesinin yanında köyden kente göçün, önce gecekondulaşma sonra "kentsel dönüşüm" adı altında apartmanlaşma aşamalarını anlatırken birçok mahallenin ortak niteliklerini taşıyan birer simge olarak ele almak istemesi olabilir.

Roman geleneksel edebiyatımızda da sıkça işlenmiş, dinler tarihinden de anımsadığımız benzer bir öykü ile başlıyor. Romanın kahramanı Mevlut'un evlilik öykülerinde Hz. Yakup'un evlenmesinin öyküsüne bir gönderme olduğunu düşünüyorum. Hz. Yakup dayısının iki kızından küçüğü Rahel'e aşık olur, evlenmek ister. Dayısı yedi yıl karnı tokluğuna çalışırsa Rahel'i onunla evlendireceğini söyler. Yedi yıl sonra evlilik zamanı gelince dayı bir söz verir ve o gece büyük kızı Lea'yı eş olarak gönderir. Yakup geceyi birlikte geçirdiği kızın Rahel olmadığını ancak sabahleyin anlar. Dayısına neden böyle yaptığını sorduğunda ablası varken küçük kardeşle evlenemeyeceği cevabını alır.

Yakup bir yedi yıl daha çalışır ve Rahel'le de evlenir.

Romana dönersek Mevlut amcasının oğlu Korkut'un düğününde gördüğü ve sadece bir an bakışlarının buluşabildiği gelinin kız kardeşine tutuluyor ve ona yıllarca karşılıksız mektuplar yazıyor. Sonra da bu kız bir gün köyünden kaçıyor. Kaçtığı kızın gözlerine tutulduğu kız değil ablası olduğunu anlıyor. Ama kızdan soğuyacağına kaderine razı oluyor ve mutlu bir evlilikleri oluyor. Tek sorun kıza mektup yazma ve kız kaçırma sürecinde kendisine yardımcı olan amcasının küçük oğlu Süleyman'ın tüm gerçekleri bilmesi ve bir gün açıklayacak olması. Bu sorun Mevlut'un kafasındaki tuhaflığın en önemli nedeni. Peki Mevlut'un gerçekten de kafasında bir tuhaflık var mı? Varsa, kitabın başında bir iki kez söylenmesine rağmen bu hali romana neden yansımıyor? Mevlut yaşadıklarına razı, hırsları ve tutkuları olmayan, huzuru bozulmasını diye insanların suyuna giden, sağcıyla sağcı solcuyla solcu olarak kalıyor. Mevlut'un ve romanın diğer kahramanı Ferhat'ın bazı davranışlarının "Masumiyet Müzesi"nin Kemal'ini hatırlattığını, "Kara Kitap"ın Gazeteci Celâl'ine açık göndermeler yanında Mevlut'un ve Ferhat'ın sadece bir kez gördükleri kadınlara tutulup izlerini sürmeleri, takip etmeleri gibi önceki romanlara göndermeler de olduğunu belirtmeliyim.

KENDİNE ÖZGÜ BİR KAHRAMAN

Orhan Pamuk yoksul bireyin romanının yazılmadığını düşünüyor (bkz. Cumhuriyet Kitap 11.12.14). Hemen Latin Amerika, Çin ya da Hint edebiyatlarından örnekler sıralayabiliriz ama dünya edebiyatı bir yana Türk edebiyatında da yoksul bireyin ustaca işlendiği örnekler var. Özellikle toplumsal çizimdeki yazarlarımız hem yoksul bireyi hem de Orhan Pamuk'un konu edindiği köyden kente göç ve gecekondulaşmanın yarattığı sorunları işlediler. Orhan Pamuk'un Kültepe'si Gültepe'yi anımsadığı için "Kafamda Bir Tuhafılık"ı okurken sık sık Latife Tekin'in "Sevgili Arsız Ölüm"ünü (1983) andım. Latife Tekin, Pamuk'un sözünü ettiği mahallelerde yaşananları içinden bir bakışla anlatıyordu. Başarı "büyümlü gerçekçilik"le, masalsi bir anlatı

tmıla konuyu kendine has ve benzersiz bir hale getirmeyiydi.

Orhan Pamuk yoksul bireyi içeriden bakışla yazamayacağını bilincinde, bunu da söyleşilerinde açık yürekle belirtiyor (bkz. radikal.com.tr/kultur/yoksul_kahramanim_mevlut_hamlet_gibidir-1248366).

O nedenle Mevlut'u tipikleştirmiyor, farklı ve kendine özgü bir kahraman olarak yazıyor. Dışardan bakışın ya da anlatımı içselleştirmenin esas yarattığı sorun anlatıldığı mahallelerdeki yaşamın somutlaşmaması. Örneğin yoksulluğun nasıl yaşadığını, insan ilişkilerine nasıl yansıdığını hissedemiyoruz. Kentsel ve toplumsal değişim daha ağır basıyor, daha çok anlatılıyor. Sosyal medyada Orhan Pamuk'un yaklaşımı "turistik bakış" olarak tanımlanmış. Abartma da olsa bu yaklaşım Orhan

Fotoğraf: Vedat ARK

Orhan Pamuk "Kafamda Bir Tuhafılık"la yazıldığı bir cemberi tamamlamış ve "Cevdet Rey ve Oğulları"na dönmüş

Pamuk'un İstanbul betimlemelerinde vardır ama "Duttepe" ve "Kültepe"yi daha çok gazetecilerin anlamaya ve çözümlenmeye çalışan bakışı ile ele alıyor. Romanın sadece sifir gözlemlerle yetinmediğini, bu konuda yapılmış araştırmaları da okuduğunu anlıyoruz. Ele aldığı zaman dilimi ile ilgili olarak sıkı bir medya taraması da yaptırmış. Kendisi için bilgi derleyen, röportajlar yapan asistanları olduğunu söylüyor. Özellikle 70'lerin sonu ve 80'lerin başında yaşanan birçok çarpıcı olaya da değinmiş. Seks filmleri furyasının başlaması gibi tarihlere bazı zamansal kaymalar olsa da roman kronolojik bir akış izliyor. Ama 12 Eylül askeri darbesinden sonra İstanbul'da yaşanan sürekli kimlik kontrolleri, sokağa çıkma yasakları gibi sıkıyönetim uygulamaları romana yansımamış. Mevlut'un 80 sonrası sokaklarda dolaşırken duvarlara yazılı siyasi sloganları görmesi de mümkün değil, çünkü darbe sonrası duvar yazılarının üzerleri boyanmıştı. Gazi

Mahallesi'nin yaşadığı değişim de diğer mahallelerin aksine siyasallaşmaya doğru oldu. Bu görülmemiş, anlatılmamış. Mevlut, 17 Haziran 1982'de Rayiha'yı kaçırıyor ve Beyşehir'den İstanbul'a gelirken tek bir askeri kontrolle karşılaşmıyorlar. Oysa özellikle şehirler arası yolculuk yapanların kent girişlerinde kimlik kontrollerinden geçirdiği bir ortamda ilk bölümün adına uygun şekilde "Kız Kaçırma Zor İş"ti. Gerçek yaşamda olsa Mevlut ve Rayiha yakalanır, Mevlut tutuklanır, Rayiha da babasına teslim edilir ki kuşkusuz roman tamamen başka yöne doğru gelişirdi.

DÜNYA ROMANCISI

Orhan Pamuk "bilgi romanı" yazdığını söylüyor. Böylece roman türlerine yeni bir katkıda bulunmuş oluyor. "Kafamda Bir Tuhafılık"da da önceki romanlarda olduğu gibi bilgi yoğunluğu anlatıyı ezmiyor. Orhan Pamuk bir "dünya romancısı"dır. Romanları 62 dile çevrilmiş. Yani Orhan Pamuk sadece Türkçe okuyan okur için yazmadığını bilir. O nedenle ve yazarlık anlayışından gelen detaycı, pekiştirmeci yaklaşımla olayları Türkiye'yi, İstanbul'u hiç bilmeyen bir kişiye anlatır gibi yazar ve betimlemeleri aşın detaylandırır, önemsedikleri şeyleri tekrar tekrar anlatarak okurun kafasında pekiştirmeye çalışır. Tabii yabancı, özellikle Batılı okura anlatılmanın cazip hale de getirilmesi gerekir ki burada devreye "oryantalizm" girer. "Bozacılık" mesleğini yazmanın oryantalist yaklaşım için uygun olduğu görülüyor. Ama yabancı bir okuru gecekondulaşma ve nihayetinde kentsel dönüşümün uzun uzun anlatılması ne kadar çeker kuşkuluyum.

Orhan Pamuk "Kafamda Bir Tuhafılık"la yazıldığı bir cemberi tamamlamış ve "Cevdet Bey ve Oğulları"na dönmüş. "Kafamda Bir Tuhafılık" Laurence Sterne'in 1759'da yayımlanmış "Tristram Shandy"isini anımsatıyor. Pamuk da Stendhal gibi elindeki ayna ile toplumu, kahramanlarını romana yansıtıyor. Çehov gibi duvara asılı tüfek varsa mutlaka patlıyor.

"Kafamda Bir Tuhafılık"ta diğer kahramanların da konuşması, yaşananları farklı bakış açısından anlatması yeni ya da "farklı bir teknik" değil. Üçüncü tekilden birinci tekile geçen, diğer kahramanlara da söz veren birçok roman var. Pamuk da romanlarında bu yöntemi değişik biçimlerde kullanmıştır.

Orhan Pamuk romanlarını hep erkek bakışı ile anlatır. Kadınlar ikinci planda, genellikle de var olamadan kalır. Bu kez kadınlar da sözü alıyor ve romanın gidisini etkileyici yorumlar ya da açıklamalar yapıyorlar. Böylece üçüncü tekilde, romanın kahramanı Mevlut'un yaşadıkları ile tek düzeleşebilecek olan anlatı çok renkleşmiş "roman" yapısını alıyor. Romanın diğer kahramanlarını birinci tekilde konuşturarak romana katmak Ferhat'ın kaçak elektrik kullanımıyla ilgili anlatıklarında olduğu gibi anlatının sarkmasına, ana öyküden kopmalara da neden olmuş. Bazı söz almalara ise çok kısa tutulduğu için gereksiz kalmış.

"Kafamda Bir Tuhafılık" klasik biçimde yazılmış, kolay okunan, okura İstanbul'un 50 yıllık kentsel ve toplumsal değişimi ve bozacılık, yoğurtçuluk gibi kaybolan meslekler hakkında bolca bilgiyi bir ailenin tarihçesi içinde, aşk öyküleri ile birlikte veren bir roman. ■